

בעזרת

עזרי מעם ה' עושי שמים וארץ

ספר

# ישראל והזמנים

על עניני זמני היום והלילה, ומצות התלויים בהם

ומשם יפרד והי' לשלשה ראשים

ח"א — הנקרא שרגא לחיים, בו יבואר זמן בין השמשות וזמן הלילה לשיטות השונות שבחז"ל ובראשונים, ובעיקר יאיר נתיב במחלוקת ר"ת והגאונים.

ח"ב — בו ידובר נכבדות בפרטי דיני המצות וההלכות התלויים בזמנים, אספתים הנה מכל הד' חלקי שו"ע והי' המשכן אחד, וביארתים כיד ה' הטובה עלי.

ובסופו תוכן הענינים אשר בו יבואר בדרך קצרה תוכן ב' חלקי הספר

ח"ג — יכיל טבלאות של הזמנים המדויקים לכל יום ויום, לפי השיטות השונות שבחז"ל ופוסקים, וספחתי לו מבוא אשר בו יתבארו בקצרה ובראשי פרקים מקור מוצא כל שיטה ואופן החשבון

כל אלה חוברו יחדיו בעזרשי"ת החונן לדעת ברוב רחמיו וחסדיו ע"י הצעיר באלפי

ישראל דוד הארפענעם

ברוקלין נ. י. יצ"ו, אלול תשמ"ג לפ"ק

"דפוס הדר"

ס"ל דאף דער על הכר ממש נמלא דבוא רואה  
בהדיא נלכ"ה צמוקדס ושקעה"ה צמאחר  
דאפ"ה לריך הוא לחשוב זמן נלכ"ה ושקעה"ה  
האסטרונומי באיזה זמן היכה נראית אלו הי'  
כאן ארץ המישור.

(ו) ודגה זמני נלכ"ה ושקעה"ה הנמלאים  
בעבלאות ולוחות שצמנינו להעירות שצמקומות  
שם הרים סביב לה, וכן בישבים שעל ההרים  
ממש, הוא נלכ"ה ושקעה"ה אסטרונומי דהיינו  
שחכמי חז"ל (דמיינו נלקח הזמנים הנ"ל)  
חשבו מתי הי' החמה עולה ושוקעת אלו הי'  
כאן ארץ המישור, וכיון שכתבנו דלעת רוב  
הפוסקים מחשבים שם זמן נלכ"ה ושקעה"ה  
בזמן שגראית על ראשי ההרים, נמלא שריך  
להחמיר שם ולהקדים זמן נלכ"ה עם איזה  
מינוטין מהזמן שנדפס בלות, וכן לענין להחמיר  
יש לחשוב שם זמן שקעה"ה צמאחר עם איזה  
מינוטין, והדבר נוגע גם בהקאנטורים שבעירו  
ניו יארק אשר נוסעים לשם על משך ימי הקיץ,  
שם שוכנים על הרים גבוהים\*.

(ז) ועוד זאת דעת, דעת כמה אחרונים דזמן  
השקיעה כשאין רואים השמש על צינים  
הגבוהים שבעיר, ע' צרכי יוסף סי' של"א  
צמחצר שם דכל שגראה שמש אף צראש דבר  
הגבוה יותר שבעיר מחשבים אותו ליום וכ"כ  
בס' אור היום (סי' מ"ז), והסכים ג"כ לשיטה  
זו צשו"ת שבע הלוי (ח"ג סי' כ"ז), ועיי"ש  
דמיכו ראיית השמש צספינת אויר אינו מוכיח  
בזה, וע' צס' מועדים וזמנים (ח"ג סי' מ"ד),  
מיכו הרבה אחרונים דחו שיטה זו, ועשו"ת  
איז מלליה (סי' ע"ו דף ע"ח) מזה.

סי' ב'

זמן חצות היום וליילה

חצות היום

בזמן חלות היום אין שום שני דרכים ואינו

תלוי צמחלוקת ר"ת ובגאונים מתי מתחיל זמן  
ציהש"ש ומתי הוו לילה, אלא לעולם הוא  
בחלי הזמן שבין נלכ"ה לשקעה"ה, שאז החמה  
צראש כל אדם והוא הקודם המחליט שבין  
זריחה לשקיעה, ולפי"ז זמנו משתנה צמשך  
תקופות השנה לפי זמן נלכ"ה ושקעה"ה  
המשתנית צכל יום ויום, נמלא פשוט דלא שייך  
לקבוע זמן מסוים שווה על זמן חלות (דזמן  
נלכ"ה ושקעה"ה אינם מתקדמים ומתארכים  
בשווה), וכ"ה פשוט צרוב אחרונים.

אלא שצשו"ת א" (אור"ח ח"ב סי' כ') כי  
דחלות היום, דהיינו כשהשמש צאמלע הרקיע,  
הוא שוב צכל משך השנה ממש, אלא רק ששני  
חללי היום אינם שוים רק איזה ימים צשנה,  
ולפעמים חלי הראשון של היום גדול מחלי השני  
ולפעמים חלי השני גדול מחלי הראשון עיי"ש,  
וכן צערוך השולחן (סי' רל"ג סי"ד) סתם  
דחלות הוא תמיד שוב צקין וצחורף כשמכה  
המורה שעות שעה י"צ אז הוא חלות עיי"ש,  
ולפי"ד חלי היום הוא תמיד צשעה 12:00 על  
מורה שעות האמיתי (וצעירו עיר ניו יארק  
צבר כתבנו לעיל צענין "סוף זמן קר"ש"  
דמורה שעות האמיתי הוא צמאחר עם 4  
מינוט מהזמן הקבוע צמורה השעות שלנו  
ולפי"ז צשעה 11:56 על מורה שעות שלנו הוא  
חלות), מיכו המליאות אינו כן.

ולבע"ה חו"כ הרז"ה (סי' ז') יש לו שיטה  
שלישית צזה שחלות היום הוא חלי הזמן שבין  
עולה"ש לשקעה"ה (שהוא יום ודאי לדיני תורה)  
אף שאין החמה צראש כל אדם צזמן חלות  
לחשבון זה עיי"ש, ולמעשה אין לנו אלא דברי  
רוב הפוסקים, וע' צס' אורות וזמנים פ"ה סי' ג',  
שממלא סמוכין להרז"ה הנ"ל.

(\*) (Catskil Mountains).

והנפק"  
(א) איסור  
מלאכה  
כתחלה  
חלות הי'  
למרחץ,  
מנחה ד'  
דהיינו מ  
(דצדיעבד  
לומר ה'  
תענית ו  
שאינו מ'  
תלוי צזמ  
דלא כה  
מלאכה  
(ס"א), (ז'  
חלות, ח)  
לאחר חל  
לאחר חל  
צט"צ ר'  
עשירי צו  
לאחר חל  
דכ"ה ד'  
עד לאח  
חצות ז'

אלא מ'  
(שלא שיי  
חלות לרי  
לדברים  
מלות או  
חלות, צ)  
רל"ה סי'  
תיקון חל  
(ה) זיווג

(א) והנד  
משם סי'

מיד בשעה  
י"ב שעות.  
יפין אותו  
זקדם עם  
זעות שוות  
וזמן חצות  
קר"ש הוא  
'ו' בדעת  
של היום,  
כן מבואר  
בחנן סופר  
ש' לשיטה  
(סי' קצ"ו)  
ק' מנעסכיז  
הנ"ל וכ"ה  
והיינו כל

זות משעה  
זוא בשעה  
שווה, אז  
זאר שעות  
דלדידהו

ייתא, כיון  
די טהרה,  
זשב בדבר  
כ"ד ע"ב)  
של מחשבי  
ק"ל דסו"ז  
דמי שהוא  
עוד שכ"ה  
ס לתרופה  
זינו מבורר  
כמת הד"ח  
אלא שכתב  
דרכה סיים  
קר"ש עכ"פ  
ניזת, ובעל  
מרנא בסי'  
זכן נצטווה  
ל' הרמב"ם  
לך הקדוש  
תפלה רוב

העולם אין נוהרים בזה ובפרט בשבת ויו"ט, וזמן תפלה לכתחלה זייגע"ר 10 עכ"ל, מבואר דלענין סוזקר"ש גם הוא מחמיר וצ"ע ולהלכה כבר כתבנו דדעת רוב מגין ורוב בנין של הפוסקים דשעות אלו מחשבין זמניות, אבל מ"מ נראה דלהחמיר יש לחשוש לשיטה זו המחשבת תמיד בשעות שוות כיון שכמה גדולי המורים סוברים כן, וא"כ באמצע ימות החורף שעלוה"ש הוא מאוחר הרבה וסוזקר"ש לשיטת המג"א הוא לפעמים לאחר שעה 9:00, אז יש להקדים ולקרות קר"ש קודם עבור זמן זה, שוב מצאתי במשמרת שלום (קידניאוו) לאחר שהביא ג' שיטות אלו של סוזקר"ש סיים שיש לחוש לחומרא לכל הדיעות, וכן ראיתי כתוב בס' קנה וקנמון (סי' א' אות ח'), וכן משמע נמי בס' חתן סופר (על או"ח הנ"ל). שוב ראיתי שכן מבואר בדברי היעב"ץ עצמו, דלחומרא יש להחמיר בימות הקיץ לחשוב סוזקר"ש שעות זמניות, ורק להחמיר בימות החורף יש לחשוב שעות שוות, וכ"כ בשו"ת חסד לאברהם (סי' ז') דלהחמיר נחזקון היעב"ץ אבל אין להקל כן. וכ"ז דלא כמוש"כ בשו"ת א' (חאו"ח ח"ב סי' כ') דאף להחמיר אין לחשוש על שיטה זו.

כ) דרך אגב עיי"ש מ שהוא מפרש באופן אחר כוונה של שעות שוות דהיינו שלעולם סוזקר"ש הוא שלש שעות שוות מתחלת היום ובימים שהיום מתחיל בשעה 5 יהיה לפי"ז סוזקר"ש בשעה 8 וכשהיום מתחיל בשעה 7 יהיה סוזקר"ש בשעה 10:00 עיי"ש, אמנם כל אחרונים הנ"ל לא כתבו כן, אלא שמצאתי בדבריו בשו"ת ובחרת בחיים (סי' כ"ב) שכ"ש דבימות הקיץ שיטה זו הוא חומרא כיון דזמן עלוה"ש הוא במקדמ ולאחריו ג' שעות שוות הוא סוזקר"ש, ורק בימות החורף שעלוה"ש הוא במאוחר יומשך קולא לפי שיטה זו, עיי"ש, ואילו לחשובנות הנ"ל הוא להיפך דבקין שיטה זו הוא קולא אבל בימות החורף הוא חומרא.

כא) וע' תולדות שמואל לדו"ז ז"ל דהשעות שהם במורי שעות שלנו אינו מכוון בחשבון שעות שוות דכיון שהם ערוכים לפי ערך מיטטעל אייראפעאישע צייט (בלע"ז סטענדער"ט טיי"ם) ועל כן הוא משתנה במקצת לפי ערך המקום ממקום שהשעה מכוון ממש, וכ"ה בס' קנה וקנמון הנ"ל, והוא דבר פשוט. וכ"ה בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סוס"י ס"ט) דשעות שוות לא נאמר אלא במקומות שהמורי שעות ה' ערוכות על שעות אותו המקום אבל לא בזמנינו שהמורי שעות מסודרים עפ"י חוק הממשלה אחרי מורי שעות של מיטטעל אייראפיישע צייט, עיי"ש\*.

\* והחשבון לידע בכל מקום ומקום את הזמן האמיתי לפי מורה שעות האמיתיים ההולכת עפ"י השמש (בלע"ז סאלע"ר טיי"ם) כמו שה' נהוג באמת מאז ועד עתה עד קרוב למאה שנה שהנהיגו חכמי אוה"ע את מורה שעות הממוצע (סטענדער"ט טיי"ם בלע"ז), הוא כן, דחכמי אוה"ע חילקו את העולם לכ"ד חלקים, ובכל החלק מתחלתו ועד סופו קבוע שם שעה אחד (וזהו הגורם שאין השעה מכוון, מכיון שהשמש מסבבת העולם בכל יום יום ממזרח למערב, נמצא דבכל משהו ומשהו שהמקום מרוחק יותר למערב העולם, מתאחרת שם זריחת והנצת החמה, אבל חכמי אוה"ע קבעו שעה קבוע אחד לכל חלק כנ"ל, מאחר שנתרבו מאוד שבני אדם נוסעים ממקום למקום, ואם כל עיר וכפר יהי' לו מורה שעות מיוחד לפי האופק שלו יגרום לבלבול הזמנים כמובן).

והנה חכמי אוה"ע מלפני הרבה מאות שנה חילקו את העולם — בין ממזרח למערב ובין מצפון לדרום) לשלש מאות וששים (360) מעלות (חלקים), נמצא דבכל ט"ו מעלות ישנם שם שעה אחד (24x15=360), ויוצא ג"כ דבכל ארבע מינוט הולך החמה ומסבבת מעלה אחד (15x4=60), והנה מורה שעות האמיתי הוא כמעלה הראשונה, (הם קבעו מעלה הראשונה בעיר גרעניטש הסמוכה לעיר לאנדאן) ואח"כ במעלה הטי", ואח"כ במעלה השליש ואח"כ מה' ס' עה' צ' ק"ה ק"כ קל"ה ק"נ קס"ה וכו', נמצא דכשאחד רוצה לידע זמן מורה שעות האמיתי בעירו יש לו לדעת באיזה מעלה (ממזרח למערב בלע"ז Longitut שוכנות המקום אשר הוא שם, ואם המקום שהוא שם מרוחק מאחד ממעלות הנ"ל (אשר שם המורה שעות מכוון ואמיתי כנ"ל) למזרחו עם מעלה אחד, נמצא שזריחת השמש מתקדמת שם עם ארבעה מינוט, וממילא שם המורה שעות מאוחר עם 4 מינוט וכשהוא שם 8:56 כבר הוא באמת שעה 9:00 על מורה שעות האמיתי, ואם המקום מרוחק עם שני מעלות אז המורה שעות מאוחר עם 8 מינוט, ואם מרוחקת בשני מעלות וחצי השעה מאוחר עם 10 מינוט, וכ"ז אם הוא מרוחק למזרחו של א' ממעלות האמיתיים הנ"ל, אבל אם הוא מרוחק למערב מאחד ממעלות אמיתיים הנ"ל אשר לפי האמת השמש מתאחרת לבא לשם נמצא דהמורה שעות שם הוא מוקדמת מכפי מורה שעות האמיתי, ולמשל

ג) וי"א שמשך הילוכו הוא  $22\frac{1}{2}$  מינוט כן סצירה לכו המכרי"ל (כלי פסח), הגר"א (סי' תנ"ט), חק יעקב (סי' תנ"ט סק"ו), שו"ת ח"ס (אור"ח סי' פ' ובהגהות לשו"ע אור"ח סי' פ"ט), ספר הפרדס (למהר"ל מפשטין ז"ל), סדר זמנים (לר"א חבר ז"ל), שו"ת משנת רבי אליעזר (סי' ג' ענף ו'), שו"ת ריב"א (אור"ח סי' ע"ו), שו"ת ערוגת הבושם (אור"ח סי' ס"ו), שו"ת מהר"ץ (סי' כ"ח), דברי יוסף (למהר"י שווארעץ ז"ל דף ס"ג), תולדות שמואל (צפתיחה הקדמה ו'), והמשנה ברורה (בסי' תנ"ט ס"ב צה"ל ד"ה הו') סמך ע"ז במקום הפסד, וכשיטה זו העלה צ"ח בן השמשות (טוקאניסקי), וצ"ח אחוזות השדה (צקונערס שצסוה"ס).

ד) וי"א שמשך הילוכו הוא 24 מינוט, כן סצירה לכו הרמב"ם (בפכמ"ש פ"ג דפסחים מ"ב), והרע"ב (פסחים שס), והסמ"ג (לאוין רנ"ז לדעת ס' הפרדס), מעדני מלך (פסחים שס), פרי"ח (ויר"ד סי' ס"ט סקכ"ו), שו"ע הרב (סי' תנ"ט ס"י, וסי' רמ"ט ס"ג, ובסידור התניא), כנפי יונה (ויר"ד סי' ס"ט), חינוך בית יודא (ויר"ד שס), חכמ"א (כלל ל' ס"ט), קיצור שו"ע (סי' ל"ו ס"א), שו"ת תורת חסד (אור"ח סי' ל"ב), שו"ת מהר"ש (ענגל — ח"ז סי' קל"ט), שיעורי מקוב (להגר"ח נאה ז"ל בשיעורי ליון אות ל"ז).

ה) נמצא לדעת הסוברים דמיל הוא 18 מינוט והסוברים כרבי יהודה דיש בין עלוה"ש ללל"ח ובין שקעה"ח ללל"ח שיפור ד' מיל יולא דיש ציניהם שיפור 72 מינוט ( $18 \times 4 = 72$ ).

ו) ול"הסוברים כעולא דיש ציניהם מהלך ה' מיל נמלא דיש ציניהם 90 מינוט ( $18 \times 5 = 90$ ), כמוצא נחום מ"ס פסחים (דף י"א ע"ב ד"ה אחר).

ז) ול"הסוברים דמיל הוא  $22\frac{1}{2}$  מינוט יולא ג"כ דיש ציניהם 90 מינוט ( $22\frac{1}{2} \times 4 = 90$ ), (אבל עולא ע"כ אי אפשר לסבור כשיטה זו וממילא של"ש לחשוב לעולא ה' פעמים  $22\frac{1}{2}$ ).

ח) ול"הסוברים דמשך הילוך מיל הוא 24 מינוט אז לעולא ה"ל עולה דיש ציניהם 120 מינוט ( $24 \times 5 = 120$ ), ולרבי יהודה ה"ל עולה 96 מינוט ( $24 \times 4 = 96$ ), כמו שיולא ממג"א (סי' רס"ז סק"א) לדעת הרמב"ם, ובחק יעקב (סי' תנ"ט) ובפר"ח, ובהרצב מקומות נהגו כן כמוצא צ"ח תולדות שמואל (ח"א) ובשו"ת בית ישראל (ח"ב ק"פ) ושו"ת בית אבי (ח"ג), ובשו"ת א"מ וכן שמעתי שהי' המנהג צבטלזא.

ט) ובאופן חשבון זמנים ה"ל נחלקו ג"כ הפוסקים דעת הרבה פוסקים דלעולם מחשבינן ל' שעות שוות בין בחורף שהימים קלרים ובין בקץ שהימים ארוכים, תמיד יש ציניהם הילוך ד' או ה' מיל כ"ל, ברוב ראשונים בדברם מעטין הנשף סתמו ונתנו שיפור שוב ולא פירשו שיש בזה חילוק בין תקופה לתקופה, וכן המחבר צ"ח רס"א (ס"ב) והרמ"א שס (ס"א) סתמו דשיעור הנשף הוא שיפור הילוך ד' מיל שהוא שעה וחומש שעה, ולא חילקו בין מקום למקום ובין ימות החמה לימות החורף, משמע פשוט דמשערינן זמן זה תמיד בשעות השווים (60 דקים לשעה), ואחריהם סתמו כן הרבה נו"כ השו"ע, (המג"א, דה"ח יעב"ץ, חיי"א) וכן משמע מלשון האבן עזרא (בפירושו על קבלת צסופו ש"ח שמן עלוה"ש ללל"ח יש שעה ושליש שעה מן השעות השוות עיי"ש), וכ"כ בצרכ"י (סי' רס"א) משו"ת מהר"ף, וכ"כ המחל"ש"ק (סי' רל"ה סק"א), והפמ"ג (סי' רס"א ח"א סק"ט), וצפתה הבית (למהר"א עיקטין, סי' ח'), וצ"ח מאורי אור (ח"ד הנקרא צ"ח שצט בהלכות לסי' נ"ח), ובשו"ת בית דוד (סי' ק"ד), מועדים וזמנים (ח"ב סי' קנ"ה).

קנ"ה) א  
אות י'  
אבל  
(הזמן ש  
דחינו י  
הנשף  
דחינו  
שהימים  
גם הנה  
החורף  
הנשף  
לחממ  
דכמו  
וכפי  
יח) ד'  
שיעור  
שהרי  
המחל  
מעליו  
מינוט  
שמיני  
זמני  
(ב)  
שכ'  
שמה  
—  
שו"  
שו"  
צס  
סק  
דמ  
סי  
שו  
שו  
צו  
ש